

Щербіна М. Г.,

аспірант кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИГЛЯДІ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ АБО ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Наукова стаття присвячена актуальним проблемам об'єкта кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів. Правильне визначення об'єкта кримінального правопорушення має як теоретичне, так і практичне значення. Він є обов'язковим конструктивним елементом будь-якого складу кримінального правопорушення, без якого відсутні склад, кримінальне правопорушення і кримінальна відповідальність за нього. В юридичній літературі питанням об'єкта кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів приділялась увага у працях певних вчених. Однак у роботах цих науковців саме об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого статтею 321-1 Кримінального кодексу України, досліджувався недостатньо. Метою статті є вирішення актуальних проблем об'єкта кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів. На підставі аналізу наукових поглядів, теоретичних положень і законодавства досліджено об'єкт злочину, передбаченого статтею 321-1 КК України. Не вступаючи в полеміку щодо концепцій визначення об'єкта кримінального правопорушення, беремо за основу ту, що визначає його як суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом та яким заподіюється шкода або створюється загроза її заподіяння. Загальним об'єктом кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів є не конкретні суспільні відносини, а вся їх сукупність (система), що поставлені під охорону кримінального закону і яким завдається шкоди або щодо яких створюється загроза заподіяння такої шкоди. Родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші суспільні відносини у сфері здоров'я населення. Основний безпосередній об'єкт кримінально-протиправного посягання, передбаченого статтею 321-1 Кримінального кодексу України, – це встановлений законом порядок виготовлення та обігу лікарських засобів. Додатковими об'єктами виступають життя та здоров'я особи, а також право власності.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, лікарські засоби, фальсифікація лікарських засобів, обіг фальсифікованих лікарських засобів, здоров'я населення, порядок виготовлення лікарських засобів.

Shcherbina M. G. Actual problems of the object of criminal offense in the form of falsification of medicines or trafficking in falsified medicines

This scientific article is devoted to topical issues of the object of criminal offense in the form of falsification of medicines or trafficking in falsified medicines. The correct definition of the object of a criminal offense has both theoretical and practical significance. It is an obligatory constructive element of any composition of a criminal offense without which this corpus delict, criminal offense and criminal liability for it is absent. In the legal literature, the issue of the object of a criminal offense in the form of falsification of drugs or the circulation of falsified drugs has been addressed in the works of certain scholars. However, in the works of these scientists, the object of the criminal offense provided for in Article 321-1 of the Criminal Code of Ukraine was insufficiently studied. The purpose of the article is to solve current problems of the object of criminal offense in the form of falsification of drugs or trafficking in falsified drugs. On the basis of the analysis of scientific views, theoretical positions and the legislation the object of the crime provided by Article 321-1 of the Criminal Code of Ukraine is investigated. Without entering into controversy over the concepts of defining the object of a criminal offense, it is taken as the basis and defines it as public relations, which are protected by criminal law and which cause harm or threaten to cause it. The general object of a criminal offense in the form of falsification of medicinal products or circulation of falsified medicinal products is not specific social relations, but their totality (system), which are placed under the protection of criminal law and which cause (cause) harm or threaten to cause such damage. The generic object of this criminal offense is public relations in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors and other public relations in the field of public health. The main direct object of criminal encroachment provided

for in Article 321-1 of the Criminal Code of Ukraine is the procedure established by law for the manufacture and circulation of medicines. An additional object is the life and health of the person, as well as property rights.

Key words: *object of criminal offense, medicines, falsification of medicines, circulation of falsified medicines, public health, procedure for manufacturing medicines.*

Вступ із розкриттям актуальності проблеми дослідження. Правильне визначення об'єкта кримінального правопорушення має як теоретичне, так і практичне значення. Він є обов'язковим конструктивним елементом будь-якого складу кримінального правопорушення, без якого відсутній склад, кримінальне правопорушення і кримінальна відповідальність за нього. Крім того, саме об'єкт кримінального правопорушення дає змогу правильно кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння, відмежувати одне кримінальне правопорушення від інших тощо. Не вступаючи в полеміку щодо концепцій визначення об'єкта кримінального правопорушення, візьмо за основу ту, що визначає його як суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом та яким завдається шкоди або щодо яких створюється загроза її заподіяння.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. В юридичній літературі питанням об'єкта кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів приділялась увага в працях Ю.В. Александрова, Ю.В. Бауліна, Ю.О. Данилевської, О.О. Дудорова, Д.В. Каменського, В.А. Клименка, М.І. Мельника, І.І. Митрофанова, Г.В. Почкуна, А.М. Притули, Є.Л. Стрельцова, Є.В. Фесенка, М.І. Хавронюка. Однак у роботах цих науковців саме об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого статтею 321-1 КК України, досліджувався недостатньо.

У сучасній українській науці проблему об'єкта кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів досліджували В.М. Мельничук («Кримінальна відповідальність за фальсифікацію лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів в Україні», Київ, 2017 р.), І.А. Коваленко («Кримінальна відповідальність за фальсифікацію та обіг фальсифікованих лікарських засобів», Одеса, 2017 р.). Результати, отримані зазначеними авторами, становлять

теоретичну основу для розуміння та подальшого вивчення об'єкта злочину, передбаченого статтею 321-1 КК України. Водночас у їх працях ця проблема має дискусійний характер.

Метою статті є вирішення актуальних проблем об'єкта кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів.

На підставі аналізу наукових поглядів, теоретичних положень і законодавства досліджується об'єкт злочину, передбаченого статтею 321-1 КК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до триступеневої класифікації об'єктів злочину, загальним об'єктом кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів виступає сукупність суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом (конституційний лад, економічна система, громадська безпека, правопорядок загалом тощо). Однак І.А. Коваленко зазначає, що практично вся сукупність суспільних відносин не може бути об'єктом як елемент складу злочину. Це фактично об'єкт кримінально-правової охорони, який не слід ототожнювати з поняттям об'єкта злочину [1, с. 77]. Далі автор визначає об'єкт кримінально-правової охорони, але так і не визначає загальний об'єкт кримінального правопорушення.

В.М. Мельничук загальним об'єктом фальсифікації лікарських засобів або їх обігу вважає суспільні відносини, що забезпечують кримінально-правову охорону здоров'я населення [2, с. 85]. Однак, не вдаючись у тривалу дискусію щодо змісту (суті, сутності) об'єкта кримінального правопорушення (злочину), з цим твердженням можемо посперечатись, оскільки, як відомо з теорії кримінального права, загальним об'єктом (складом) кримінального правопорушення є вся сукупність суспільних відносин (соціальних (суспільних) цінностей, соціальних (суспільних) благ, інтересів, прав тощо), що поставлені під охорону кримінального закону і яким завдається шкоди або щодо

яких створюється загроза заподіяння такої шкоди. Отже, загальним об'єктом будь-якого кримінального правопорушення є не конкретні суспільні відносини, а вся їх сукупність (система), що поставлені під охорону кримінального закону і яким завдається шкоди або щодо яких створюється загроза заподіяння такої шкоди, тому, на нашу думку, загальний об'єкт кримінального правопорушення не різниться у різних складах кримінальних правопорушень.

Проблема родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 321-1 КК України, також є дискусійною у науці кримінального права. Науковці родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIII Особливої частини КК України, визнають право особи на охорону здоров'я (І.І. Митрофанов, А.М. Притула, Є.Л. Стрельцов) [3, с. 25]; врегульовані законом суспільні відносини щодо охорони здоров'я людей, які проживають або перебувають на території України (Г.В. Почкун) [4]; здоров'я населення (Ю.В. Баулін, Ю.О. Данилевська, Д.В. Каменський, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк) [5, с. 204; 6, с. 398; 7, с. 899]; система заходів, спрямованих на охорону здоров'я населення (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко) [8, с. 466]; здоров'я населення та система заходів, спрямованих на його охорону (Є.В. Фесенко) [9, с. 129].

Спочатку В.М. Мельничук вважав, що родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини сертифікації та стандартизації у сфері державної фармакопеї, економічні відносини, нормальний порядок діяльності фінансової системи держави, законний обіг лікарських засобів, безпечне та якісне лікування, здоров'я і життя людини, тобто встановлений задля захисту здоров'я населення порядок обігу лікарських засобів [10, с. 171]. Потім В.М. Мельничук змінює свою точку зору і зазначає, що родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини у сфері обігу фальсифікованої лікарської продукції на фармацевтичному ринку [2, с. 85]. Проте і ця позиція є дискусійною, оскільки суперечить положенням теорії кримінального права про родовий об'єкт кримінального правопорушення (злочину) та правилам групування складів кримінальних правопорушень у розділах Особливої частини КК України за родовим об'єктом

кримінальних правопорушень. Оскільки злочин, передбачений статтею 321-1 КК України, перебуває у розділі XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення», то родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші суспільні відносини у сфері здоров'я населення. Якщо спрощено говорити, то ним є суспільні відносини у сфері здоров'я населення.

Зазначений об'єкт охоплює безпеку біофізіологічного та психічного стану, що фактично склався, невизначеного кола осіб від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, отруйних, сильнодіючих речовин та одурманюючих засобів, біологічних агентів і токсинів, радіоактивно забрудненої продукції, а також від поширення епідемій [6, с. 398].

Здоров'я як належне населенню благо і водночас один із компонентів цінностей, на які може посягати група кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIII КК України, – це фактичний або максимально досяжний в Україні стан організму людей, що в ній проживають чи перебувають, необхідний для забезпечення їх біологічного існування, здатності до активного тривалого життя і відтворення здорового людського покоління [9, с. 126].

В.М. Мельничук визнає безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого статтею 321-1 КК України, відносини, що виникають під час виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання задля збуту завідомо фальсифікованих лікарських засобів [2, с. 85]. І.А. Коваленко безпосереднім об'єктом досліджуваного суспільно небезпечного діяння встановлює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення якості лікарських засобів, тобто їх властивостей, за допомогою яких ці засоби задовольняють споживачів відповідно до свого призначення і відповідають вимогам, установленим законодавством [1, с. 82]. Ю.О. Данилевською, Д.В. Каменським правильно визначено основний безпосередній об'єкт розглядуваного суспільно небезпечного посягання, а саме

встановлений законом порядок виготовлення й обігу лікарських засобів [5, с. 253].

Виготовлення продукції або товарів – це будь-які дії (включаючи їх переробку), в результаті яких на основі сировини одержують готові до використання та/або вживання товари або продукцію чи товари або продукцію, що можуть бути сировиною для інших товарів або продукції. Отже, виготовлення продукції або товарів означає створення їх будь-яким способом незалежно від концентрації та фізичного стану початкового й одержаного продукту (твердого, рідкого тощо). Це може бути перероблення сировини.

Виготовленням лікарських засобів охоплюються дії, пов'язані з рафінуванням, підвищенням у препараті концентрації лікарських засобів чи їх переробкою, в результаті яких на основі лікарських засобів одержуються готові до використання та (або) вживання форми таких речовин чи інші лікарські засоби.

Обіг – це характерна для товарного виробництва форма обміну продуктів праці та інших об'єктів власності шляхом купівлі-продажу; рух товарів та інших цінностей у суспільстві.

Поняття лікарського засобу передбачено у частині 1 статті 2 Закону України «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р., яким визнається будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корегування чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу [11].

В.М. Мельничук пише, що додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є життя та здоров'я населення [2, с. 85]. Однак, як нами з'ясовано, здоров'я населення є родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення. Додатковим об'єктом цього злочину може бути здоров'я особи, тобто конкретного індивіда, певної людини. На відміну від цього, І.А. Коваленко зазначає, що додатковим обов'язковим об'єктом посягання виступа-

ють у разі завдання тривалого розладу здоров'я чи смерті особі суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я особи [1, с. 83–84]. Ю.О. Данилевською, Д.В. Каменським зазначено, що додатковим об'єктом цього злочину виступають життя і здоров'я особи, а також майнові блага [5, с. 253]. Майнові блага, скоріше за все, застосовується в розумінні майна. Згідно з частиною 1 статті 190 Цивільного кодексу України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [12]. Майнові права можуть визнаватись об'єктом кримінального правопорушення. Однак, як відомо з теорії кримінального права, речі (матеріального світу) можуть бути визнані лише предметом кримінального правопорушення, а не його об'єктом. На нашу думку, більш правильним є твердження, що додатковим об'єктом виступають життя та здоров'я особи, а також право власності. І.А. Коваленко пише, що додатковим обов'язковим об'єктом посягання виступають суспільні відносини у сфері обігу лікарських засобів, порядок якого регламентований чинним законодавством України [1, с. 83–84]. Однак установлений законом порядок виготовлення й обігу лікарських засобів Ю.О. Данилевська, Д.В. Каменський правильно визначають як основний безпосередній об'єкт розглядуваного суспільно небезпечного посягання [5, с. 253]. Водночас може бути наявним факультативний додатковий об'єкт, який становлять суспільні відносини, пов'язані з порядком оподаткування та/або репутацією виробника оригіналу фальсифікованого лікарського засобу [1, с. 83–84].

Життя людини як об'єкт кримінально-правової охорони – це період існування людської істоти як білкового організму, що розпочинається фізіологічними пологами, характеризується комплексним природним (біологічним) та соціопсихічним її функціонуванням і закінчується її біологічною смертю [13, с. 8].

Здоров'я – це особливий, відносно стабільний стан задовільного самопочуття людини, який характеризується відсутністю фізичного болю, травм, порушень діяльності окремих органів або їх систем, інших проявів хвороб, психічних або інших розладів, що можуть порушити її життєдіяльність, фізіологічні функції або зменшити працездатність [14, с. 45].

Висновки. Таким чином, загальним об'єктом кримінального правопорушення у вигляді фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів є не конкретні суспільні відносини, а вся їх сукупність (система), що поставлені під охорону кримінального закону і яким завдається шкоди або щодо яких створюється загроза заподіяння такої шкоди. Родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері

обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші суспільні відносини у сфері здоров'я населення. Основний безпосередній об'єкт кримінально-протиправного посягання, передбаченого статтею 321-1 КК України, – це встановлений законом порядок виготовлення й обігу лікарських засобів. Додатковими об'єктами виступають життя та здоров'я особи, а також право власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коваленко І.А. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію та обіг фальсифікованих лікарських засобів : дис. ... канд. юрид. наук ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 257 с.
2. Мельничук В.М. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. ; Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2017. 273 с.
3. Злочини проти здоров'я населення, що порушують право на якісне забезпечення лікарськими засобами : монографія / І.І. Митрофанов, А.М. Притула, Є.Л. Стрельцов. Одеса : Фенікс, 2015. 158 с.
4. Почкун Г.В. Кримінально-правова характеристика фальсифікації лікарських засобів або обігу фальсифікованих лікарських засобів. *Правознавець*. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/27569/%C3> (дата звернення: 23.11.2021).
5. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. 2. 704 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.Я. Тація. 5-те вид., переробл. і доп. Харків : Право, 2015. 680 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. і доп. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.
8. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. ; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. 3-те вид., перероб. і доп. Київ : Атіка, 2009. 744 с.
9. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів, що забезпечують його охорону : дис. ... док. юрид. наук. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 444 с.
10. Мельничук В.М. Характеристика об'єктивних ознак фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 170–175.
11. Про лікарські засоби : Закон України від 4 квітня 1996 р. № 123/96-ВР (з наступними змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 22. Ст. 86.
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (з наступними змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
13. Гриньова Я.О. Кримінально-правова оцінка позбавлення життя людини із співчуття до неї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук ; Національна академія прокуратури України. Київ, 2010. 21 с.
14. Антонов С.В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг : дис. ... канд. юрид. наук ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2006. 206 с.